

KİTAP İNCELEMESİ

ARMIES OF SAND THE PAST, PRESENT, AND FUTURE OF ARAB MILITARY EFFECTIVENESS

Kenneth M. POLLACK

New York: Oxford University Press, 2019. Pp 676, ISBN:9780190906962

Özkan KANTEMİR*

Pollack, Ortadoğu askeri ilişkiler ve politika uzmanı olarak 30 yıldır ABD bürokrasinin çeşitli kademelerinde ve Merkezi İstihbarat Teşkilatında (CIA) sahada da görev yapmış alanında uzman bir akademisyendir. Yazarın 15 yıllık bir süreç içinde kaleme aldığını belirttiği kitapta, 2'nci Dünya Savaşından günümüze Arap ordularının ve silahlı gruplarının girdikleri savaşları kaybetme nedenleri araştırılmaktadır. Bu kapsamda Pollack, biri giriş olmak üzere beş bölümden oluşan kitabında; Arap ordularının yenilgilerinde “Sovyet doktrinine bağımlılık”, “politikleşme”, “ekonomik kalkınmışlık düzeyi” ve “kültür” faktörlerine göre Arap ordularının girdikleri silahlı çatışmaları nasıl etkilediklerini incelemiştir.

Kitapta, Sovyet doktrininin Arap ordularının yenilgisinde olumsuz bir etkisi olmadığı, Arap ordularının politikleşmesi ve Arap ülkelerinin kalkınmışlık düzeylerinin Arap askeri etkinliğini sınırladığı; ancak, Arap ordularının başarısızlığındaki en önemli faktörün Arap kültüründen kaynaklanan davranış şekillerinin olduğu sonucuna varılmıştır. Öte yandan yazar, sonuç bölümünde, bilgi çağının gereği Arap dünyasında yaşanan gelişmelerin Arap toplumu ve ordularında yaratmaya başladığı değişikliklerin Arap ordularının geçmişte yaşadığı olumsuzlukları azaltabileceğini de savunmaktadır.

Yazar, Arap ordu ve silahlı gruplarının 2'nci Dünya Savaşından günümüze kadar muharebelerdeki etkinliklerini Arjantin, Çad, Çin, Küba, Kuzey Kore ve Güney Vietnam ordularının performanslarıyla karşılaştırmaktadır. Bu karşılaştırmalarda Arap silahlı güçlerinin “Sovyet doktrinine bağımlılık”, “politikleşme”, “ekonomik kalkınmışlık düzeyi” ve “kültür” özelliklerinin zamansal değişimi de dikkate alınarak birbirinden farklı Arap ve Arap olmayan ülkelerin silahlı kuvvetlerinin etkinlikleri analiz edilmiştir. Analizlerde, diğer Arap ordularına nazaran kendilerinden beklenen performansın üzerinde başarı gösteren

* Dr., Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Teknoloji Yönetimi, okantemir@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9009-1732>

Arap silahlı güçlerinin de (örneğin 1948 Ürdün, 1973 Mısır, 1988 Irak, 2006 Hizbullah) bu göreceli başarılarının altındaki nedenler incelenmiştir.

Çalışma, 2'nci Dünya Savaşı'ndan günümüze Arap ordularının ve silahlı grupların girdikleri silahlı çatışmaları kapsamaktadır. Kitapta 2'nci Dünya Savaşından sonra Arap ordularının (kara ve hava) ve DAESH gibi silahlı grupların Ortadoğu coğrafyasında girdikleri, 1948 Arap (Ürdün ve Suriye)-İsrail savaşlarından 2014-2017 Irak-DAESH çatışmalarına hemen bütün muharebeler incelenmiştir.

Yazar, giriş bölümünde bir örnek savaş olarak Arap-İsrail Altı Gün Savaşlarından yola çıkmış, 2'nci Dünya Savaşından sonra çoğu kez hasımlarından çok güçlü Arap ordularının neden muharebelerde başarılı olamadığı konusunda okuyucunun ilgisini çekmiştir. Sahadaki tecrübesine ve incelediği harplerdeki analizlerine dayanarak Arap ordularının muharebe fonksiyonlarındaki davranış eğilimlerini Tablo-1'de özetlemiştir.

Tablo-1. Arap Askerî Harekâtlarındaki Genel Eğilimler (s.42-43)

Muharebe Fonksiyonu	Değerlendirme	Davranış Eğilimi
Taktik Liderlik	Zayıf	Ast rütbedeki subaylar pasif, yaratıcı değil, kendiliğinden problem çözemeyen, fırsatları değerlendiremeyen, manevra ve karşı taarruz yapamayan, tank-piyade işbirliği gibi müşterek operasyonu anlayamayan yapıdadır.
Stratejik Liderlik	Değişken	Bazı durumlarda strateji uzmanları yetersiz, hiç plan yapılmaması veya acele planlarla harbe girilmesi, gelişen durumlar için alternatif plan olmaması ve yanlış planlama yapılması görülürken; bazı muharebelerde ise iyi planlayıcıların özenli ve gelişen durumlara uyum sağlayan planlar yaptığı görülmüştür. Ancak büyük çoğunlukla yapılan stratejik planlar ne çok kötü ne de mükemmeldir.
Taktik Bilgi Yönetimi	Zayıf	Taktik istihbarat toplama gayreti yoktur. İstihbarat varken paylaşılmaz. İstihbarata dayalı operasyon yapılmaz. Yapılan hataların örtülmesi için üst makamlara abartılı, çarpıtılmış veya yalan raporlar gönderilir.
Stratejik Bilgi Yönetimi	Değişken	Stratejik lidere göre değişir. Eğer stratejik istihbarat toplama imkânı varsa veya bu imkân dış ülkeler tarafından sağlınırsa mükemmeldir. Bunlar yoksa çok zayıftır.

Muharebe Fonksiyonu	Değerlendirme	Davranış Eğilimi
Teknik Beceriler ve Silah Kullanımı	Zayıf	Personel yeni silahların, teçhizatın kullanımını çok geç öğrenebilir. Bunların tüm özelliklerini de nadiren tam anlamıyla kullanabilir.
Birlik Bütünlüğü	Değişken	Çok zor koşullarda bazı birlikler bütünlüklerini koruyabilirken, bazı birlikler ise çok hafif bir baskı altında bile dağılılabılır. Davranış karakteri uçlarda yer almaktadır.
İkmal	İyi	Basit, ancak etkilidir. Genellikle ikmalde sıkıntı yaşanmamıştır.
Bakım	Zayıf	Koruyucu bakımın önemi kavranamamıştır. Bakımın büyük bölümü depo seviyesinde ve yabancı personel tarafından yapılır.
Moral	İyi	Genellikle iyidir.
Eğitim Seviyesi	Değişken	Bazı durumlarda muharebe için iyi ve çok eğitim yapılırken bazen hiç eğitim yapılmamaktadır. Bazı durumlarda ise eğitim yapılmasına karşın eğitimin kalitesi kötü veya yetersizdir.
Cesaret	İyi	Genellikle iyidir.
Taktik Yakın Hava Desteği	Zayıf	Hava kuvvetleri hava-hava ve hava-yer muharebelerinde kötüdür. Pilotların, solo, 2'li ve 4'lü formasyon ve kol/filo uçuş performansları çok kötüdür.
Stratejik Hava Harekâtı	Değişken	Genellikle stratejik yönlendirme, planlama, silah seçimi, sorti tahsisi kötüdür. Bazı durumlarda ast kademelerin etkili olması durumunda ortanın üstünde iyidir.

Bu bölümde, Arap ordularının başarısızlık sebeplerinin örneklere dayanarak analitik bir biçimde, kitabın geri kalanında okuyucuya genel bir perspektif sağlayacak şekilde özetlendiği ifade edilebilir.

Sovyet Doktrini

Bu bölümde öncelikle Sovyet harp doktrininin esasları açıklanmıştır. Müteakiben, Arap ordularının hangi muharebelerde Sovyet doktrinini ne derecede kullandığı incelenmiştir.

Bu kapsamda, Arap ordularının Sovyet taktiklerini gerektiği gibi uygulayamadıkları, “Sovyet Doktrinini” eğer doğru uygulayabilselerdi yenilgilerini

azaltıcı bir etkisi olabileceği ortaya konulmuştur. Arap orduları diğer faktörlerin yanında Sovyet doktrinini anlama ve uygulamadaki beceriksizlikleri nedeni ile doktrinin gerektirdiği şekilde harp edemedikleri için girdikleri savaşlarda yenilmişlerdir.

Yazar, bu görüşünü desteklemek maksadıyla Mısır, Ürdün ve Suriye ordularının 1967 Altı Gün Savaşlarındaki, Mısır ve Suriye ordularının 1973 Kasım Savaşı ve Mısır ordusunun 1991 Körfez Savaşındaki, Suriye ordusunun 2012-2016 arasındaki iç savaştaki ve Irak Hava Kuvvetlerinin 1980-1991 arasındaki performanslarını incelemiştir.

Yazar, Sovyet doktrininin Arap ordularının yenilgisinde bir etkisi olmadığını açıklamak maksadıyla, incelenen Arap orduları ile aynı zaman diliminde Sovyet doktrinini uygulayan ve girdikleri muharebelerde başarılar kazanan Kuzey Kore'nin Kore Savaşındaki, Küba'nın Angola ve Etiyopya'daki performanslarını da mercek altına almıştır.

İnceleme sonucunda, Arap ordularının başarısızlıklarında Sovyet doktrininin veya silah sistemlerinin değil, Arap ordularının bu doktrini uygulamadaki beceriksizliklerinin rol oynadığı açıkça ortaya konmuştur. Yazarın bu konudaki tespitleri oldukça çarpıcı ve ikna edicidir.

Politikleşme

Yazar, bu bölümde politikleşmenin tanımına değinmiş, “hiçbir sivil asker ilişkisinin iyi olamayacağı, sadece kötünün değişik biçimlerinde bulunabileceği” çıkarımından hareketle “sivil asker ilişkilerinin gerçekten kötü olması durumunda politikleşmiş bir ordudan söz edilebileceğini” ifade etmiştir (s.108). Bölümün devamında askeri kurumların politikaya alet edilmesi ve askerî harekâtların politik kaygılarla planlanması, askerî hiyerarşinin siyaset tarafından nasıl şekillendiği açıklanarak; Arap ülkelerinden Mısır ve Irak orduları ile Arap olmayan Güney Vietnam ve Arjantin orduları karşılaştırılmıştır.

Analiz sonucunda, Arap ordularının genellikle politize oldukları, bunun da silahlı kuvvetlerdeki stratejik liderlik ve bilgi yönetimini, moral ve birlik bütünlüğünü olumsuz etkileyerek muharebelerde Arap orduları için çoğu kez felaketi getirdiği ortaya konmuştur. Bununla birlikte, depolitize olsalar bile Arap ordularının taktik liderlik, bilgi yönetimi, hava harekâtları, silah becerileri ve bakım konularında her durumda çok kötü performans sergiledikleri, bunun neticesine Ortadoğu'da girdikleri savaşları kaybettikleri belirlenmiştir.

Bu kapsamda, politikleşmenin Arap ordularının muzdarip oldukları tek veya en önemli hastalık olmadığı; politik etkilerden arındırıldığında Arap ordularının performanslarının olumlu yönde gelişeceği, ancak bu gelişmenin savaşları kazanmak için yeterli olmayacağı değerlendirilmektedir.

Yazarın bu bölümde sivil-asker ilişkileri konularındaki yetkinliği ve açıklamalarının oldukça isabetli olduğu görülmektedir.

Ekonomik Kalkınmışlık Düzeyi

Bu bölümde, öncelikle ekonomik kalkınmışlık düzeyi ile askerî etkinlik arasındaki ilişki incelenmiştir. Endüstri devrimini yakalayamayan Arap ordularının silah kullanma becerilerinin, bakım ve onarım kabiliyetlerinin, birleşik kuvvet harekât yeteneklerinin, harekât hızlarının, eğitim kalitelerinin zayıf olduğu; şaşırtıcı bir şekilde ikmal ve muharebe istihkâmcılığı konularında ise başarılı olabildikleri belirlenmiştir.

Bölümün devamında, Suriye ve Libya silahlı kuvvetlerinin sergiledikleri performans ekonomik kalkınmışlık düzeyi olarak benzer, hatta çok daha kötü durumda bulunan Çad ve Çin ordularının muharebe tecrübeleri ile karşılaştırılmıştır. Libya ile Çad 1978-1987 yılları arasında yaşanan çatışmalar incelendiğinde, bir Arap ülkesi olan Libya ile karşılaştırılmayacak şekilde ekonomik açıdan zayıf olan Çad'ın Libya kuvvetlerinden daha iyi muharebe ettiği ortaya konmuştur. Benzer şekilde, Kore Savaşında ekonomik açıdan çok kötü durumdaki Çin, ekonomik kalkınmışlık seviyesi kendinden çok yüksek olan Birleşmiş Milletler güçlerine karşı kısmî de olsa nasıl başarılar kazanabildiği analiz edilmiştir.

Özetle, bu bölümde Arap ordularının yenilmesinde ekonomik kalkınma düzeyinin etkisinin sınırlı olduğu belirlenmiştir. Özellikle fosil yakıtlar yönünden zengin doğal kaynaklara sahip olan çoğu Arap ülkesinin az gelişmiş çağdaşlarına nazaran muharebede gösterdikleri performansları dikkate alındığında, kitaptaki değerlendirmelerin çok isabetli olduğu görülmektedir.

Kültür

Bu bölümde savaş ile kültür arasındaki ilişki, Arap kültürü ve Arap kültürünün Arap ordularının başarısızlıkları üzerindeki etkisi incelenmiştir. Yazarın savaş ve kültür açısından yaptığı en önemli tespit, bir ulusun kültürünün herhangi bir zamanda o zamanın baskın savaş şekline uygun olması halinde muharebelerde başarılı olabileceğidir. Bir millet kendi kültürü içinde çağın gerektirdiği harp

sanatını uygulayabilecek yeterli sayıda birey yetiştirdiği takdirde savaşlarda başarılı olabilir. Yazara göre geçtiğimiz yüzyılın sonunda ve bu yüzyılın başında Arap kültürü bunu başaramamıştır.

Pollack'a göre baskın Arap kültürü; bireysellikten çok gruba sadakatin teşvik edildiği, geleneksel, yaratıcılık ve yenilik için fazla fırsat tanımayan, aileden itibaren merkezi otoritenin hakim olduğu, mutlak itaatın kabul gördüğü, yetki devrinin yapılmadığı, çocukların kendilerine ne öğretilirse onunla yetiştirildiği, inisiyatif vermekten ve almaktan kaçınıldığı, ancak hiyerarşik üstten emir alındığında harekete geçilmesini hoş gören, dürüstlükten önce toplumda ayıplanmamayı yeğleyen, bilginin parçalar halinde işlendiği, kişisel cesaretin ödüllendirildiği, pozitif bilimden ve nitelikten çok niceliğe önem veren bir kültürdür.

Arap kültürü, bu açıdan bakıldığında askerî harekâtlarda Arap silahlı güçlerinin yenilgilerini açıklamada en önemli faktör olarak karşımıza çıkar. Yazara göre, manevra, inisiyatif, yaratıcılık, problem çözme ve iletişim taktik sahada Arap kültürünün bir parçası olan Arap ordularının en fazla zorlandıkları alanlardır.

Yazar bu bölümde, Arap kültürünün şirketler, devlet daireleri gibi askeri örgütler dışındaki diğer kuruluşları üzerindeki etkisini de incelemiştir; tıpkı Arap orduları gibi Arap sivil örgütlerinin başarısızlıklarında da Arap kültürünün en önemli faktör olduğunu belirlemiştir. Yazar, bu kaniya varırken Arap kültürünün kurumsal başarıya etkisi konusunda araştırmalar yapan Arap uzmanlara atıf yaparak bu tespitleri konusunda okuyucuyu ikna etmektedir. (s. 406-451)

Yazar, ayrıca diğerlerine göre savaşlarda başarılı olan ordu ve silahlı grupların yapılarını da inceleyerek bu sonucun sebeplerini irdelemiştir. Diğer Arap ordularına göre daha başarılı gözükten Ürdün ordusunun üzerindeki İngiliz etkisinin önemi, İngiliz nüfuzunun azalarak Arap kültürünün hâkim olması ile birlikte Ürdün ordusunun muharebe sahasındaki etkinliğinin bariz biçimde azaldığı örneği verilmiştir. Yazar ayrıca, Suriye komando birlikleri gibi Arap kültüründen çok kendi örgüt kültürünü yaratan birliklerin göreceli olarak daha başarılı olduklarını belirtmektedir. Klasik Arap hiyerarşisi dışında yapılanan Hizbullah ve DAESH örgütlerinin kısmî başarıları da Arap kültüründen ayrıldıkları bu nokta ile irtibatlandırılmaktadır.

Yazar, sonuç bölümünde, bilgi çağının gereği Arap dünyasında yaşanan gelişmelerin Arap toplumu ve ordularında yaratmaya başladığı değişikliklerin Arap ordularının geçmişte yaşadığı olumsuzlukları azaltabileceğini, hatta belki de fazla

iyimserlikle, Arap kültürünün çağı yakalaması durumunda Arap ordularının Prusya orduları gibi zaferden zafere koşabileceğini (s.523) de ima etmektedir.

Çalışmanın araştırma konusu 2'nci Dünya Savaşı'ndan günümüze Arap ordularının ve silahlı gruplarının girdikleri savaşları kaybetme nedenleridir. Çalışma, olayların kronolojik olarak anlatıldığı bir tarih kitabı değildir. Yazarın tarihten çok kültür kavramı ve Arap kültürü özelinde antropolojik tespitleri göze çarpmaktadır.

Çalışma ile yazarın, askerî bilgisi, sahadaki tecrübeleri ve alan uzmanlarının görüşlerinin iyi bir sentez sonucunda araştırma sorusuna bilimsel cevaplar ürettiği görülmektedir. Kitapta verilen örneklerin ve yapılan analizlerin geniş bir perspektif ve oldukça detaylı teknik analizlere dayandığı değerlendirilmektedir. Sonuç olarak, Arap ordularının muharebe sahasındaki yenilgilerinin en önemli nedeninin Arap kültürü olduğu belirtilebilir. Arap kültürünün ordularının performansları üzerindeki olumsuz etkisi özellikle küçük lider seviyesinde ortaya çıkmaktadır. Giderek karmaşıklaşan harp silah araç ve gereçlerinin özelliklerinden tam olarak faydalanamayan, hangi doktrin olursa olsun etkin olarak harp edemeyen, yenilikçi olmayan, “savaşçı ruh” taşımayan ve değişen taktik durumlara uyum sağlayamayan Arap ordularının modern harpte her zaman başarısız olacakları ifade edilebilir.

Çalışmanın, Türk Silahlı Kuvvetleri hakkında bilimsel araştırma yapacak akademisyenler tarafından da incelenmesi önerilebilir. Zira birçoğu komşu coğrafyada bulunan Arap ülkelerinin muharebe performansları Türk Silahlı Kuvvetleri için de büyük dersler barındırmaktadır. Her şeyden önce, Türk ordusu yüzyıllar öncesine dayanan ve muharebe sahalarında defalarca kanıtlanan etkin kurumsal kültürünü, savaşçı ruhunu korumalı; yenilikçi ve değişen muharebe koşullarına adapte olabilen, kurum kültürünü ve cumhuriyetin temel niteliklerini özümsemiş küçük liderlerini askerliğin gerektirdiği yetkinliğe erişecek biçimde yetiştirecek sistemi kurabilmelidir. Etkin, caydırıcı ve barışın teminatı bir silahlı kuvvetlere sahip olmak isteyen ülkeler, teknolojik gelişmelerin ve küreselleşmenin getirdiği kültürel değişimi yönetmek zorundadır.

